

SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH ORQALI O'QUVCHI SHAXSINI RIVOJLANTIRISH

Siddiqov Azamat Muhammadjon o'g'li,

Namangan davlat pedagogika instituti

Kreativ pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

Email. azamatsiddiqov25@gmail.com

Tel. +998999729313

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltilgan yondashuvning nazariy asoslari, mazmuni va amaliy ahamiyati tahlil etilgan. Tadqiqotda an'anaviy ta'lim modelining kamchiliklari ochib berilib, o'quvchi shaxsini rivojlantirishga qaratilgan yangi pedagogik yondashuvlarning zarurati asoslab berilgan. Shaxsga yo'naltilgan ta'limning maqsad va vazifalari, uning asosiy funksiyalari hamda mazmuniy komponentlari (aksiologik, kognitiv, faoliyatli-ijodiy va shaxsiy) yoritilgan.

Kalit so'zlar: Shaxsga yo'naltilgan ta'lim, pedagogik texnologiyalar, ta'lim jarayoni, o'quvchi shaxsi, individual yondashuv, ta'lim samaradorligi, ijodkorlik, mustaqil fikrlash, ijtimoiylashuv, insonparvarlik, ta'lim mazmuni, rivojlanish, innovatsion yondashuv.

РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ ЧЕРЕЗ ПРИМЕНЕНИЕ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация: В данной статье проанализированы теоретические основы, содержание и практическое значение лично-ориентированного подхода в современной системе образования. В исследовании раскрыты недостатки традиционной модели обучения и обоснована необходимость внедрения новых педагогических подходов, направленных на развитие личности учащегося. Освещены цели и задачи лично-ориентированного обучения, его основные функции, а также содержательные компоненты (аксиологический, когнитивный, деятельностно-творческий и личностный).

Ключевые слова: лично-ориентированное обучение, педагогические технологии, образовательный процесс, личность учащегося, индивидуальный подход, эффективность обучения, творчество, самостоятельное мышление, социализация, гуманизм, содержание образования, развитие, инновационный подход.

DEVELOPING THE STUDENT'S PERSONALITY THROUGH THE APPLICATION OF LEARNER-CENTERED EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations, content, and practical significance of a learner-centered approach in the modern education system. The study reveals the shortcomings of the traditional teaching model and substantiates the need for new

pedagogical approaches aimed at the development of the learner's personality. The goals and objectives of learner-centered education, its main functions, as well as its structural components (axiological, cognitive, activity-creative, and personal) are described.

Keywords: *learner-centered education, pedagogical technologies, educational process, learner personality, individual approach, learning effectiveness, creativity, independent thinking, socialization, humanism, content of education, development, innovative approach.*

KIRISH

Ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv muammosi zamonaviy ta'lim tizimining eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Ma'lumki, maktab ta'limida o'nlab yillar davomida shakllangan avtoritar o'qitish usuli o'quvchini shaxssizlantiradi, uni mustaqil bo'lmagan, irodasiz va tashabbussiz holatga keltiradi. Natijada, o'quvchida yuqori darajada bilimli va tarbiyali bo'lishi lozim bo'lgan sifatlar sustlashadi. Shu sababli, bugungi kunda maktab darslarida shunday ta'limiy muhitni yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda, unda bolaning ijtimoiylashuvi va shaxsiy rivojlanishi amalga oshadi, shuningdek, uning ijodkorligi va o'zini namoyon qilishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratiladi.

So'nggi yillarda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv O'zbekiston ta'lim makonida jadal sur'atlar bilan keng o'rin egallab bormoqda. Bu esa mamlakatda so'nggi yillarda yuz bergan ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar bilan izohlanadi. Jamiyatdagi qadriyatlar tizimi o'zgardi va insonparvarlik hamda demokratlashtirish tamoyillariga muvofiq, eng oliy qadriyat sifatida erkin, rivojlangan va bilimli shaxs e'tirof etila boshlandi. Bunday shaxs doimiy ravishda o'zgarib borayotgan dunyo sharoitida yashash va ijod qilish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim.

Bunga esa faqat ta'lim va tarbiyada shaxsga yo'naltirilgan yondashuv orqali erishish mumkin. Chunki bunday yondashuvda o'quvchining ehtiyojlari, imkoniyatlari va qiziqishlari hisobga olinadi, hamda u o'qituvchi bilan bir qatorda ta'lim faoliyatining faol subyekti sifatida namoyon bo'ladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda mustaqil ravishda tanlov qila oladigan, o'z oldiga maqsad qo'yib uni amalga oshira oladigan, belgilangan standartlar doirasidan tashqarida faoliyat yurita oladigan, shuningdek, o'z faoliyatini ongli va

adekvat baholay oladigan shaxsni shakllantirish masalasi nihoyatda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Shuningdek, jamiyat tomonidan belgilangan yangi maqsadlar bilan ushbu maqsadlarni ta'lim muassasalarida amalga oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy-metodik ta'minot o'rtasidagi ziddiyatni bartaraf etish, ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni ta'minlashga qaratilgan yangi pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqishni taqozo etadi.

Yangi ta'lim muhitini loyihalash ta'lim muassasalari va shaxsning akademik erkinliklarini kengaytirishni nazarda tutadi. Bunga javoban ta'lim faoliyatining ko'plab turlari rivojlandi, shuningdek, har bir shaxs uchun mavjud bo'lgan turli ta'lim yo'nalishlari orasidan o'ziga mos individual ta'lim trayektoriyasini tanlash imkoniyatlari yaratildi. Biroq ushbu sharoitlar shaxsning ta'limga bo'lgan ehtiyojlarini rivojlantirish masalasini to'liq hal etmaydi, balki faqat allaqachon shakllangan ehtiyojlarni qondirish imkonini beradi.

Mahalliy pedagogikada shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muammosi nisbatan yaqinda paydo bo'lgan bo'lsa-da, uning ayrim jihatlari ta'limni tashkil etishning boshqa yondashuvlari doirasida oldindan ishlab chiqilgan. Ta'limni insonparvarlashtirish, individuallashtirish va ko'p bosqichli tashkil etish kabi fundamental jahon g'oyalari so'nggi yillarda O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti asosida u yoki bu darajada amalga oshirilib kelinmoqda.

P. Ya. Galperin, N. F. Talizina, V. F. Shatalov, E. I. Passov, V. V. Firsov, N. P. Guzik, I. N. Zakatov, V. S. Bibler, S. Yu. Kurganov, M. P. Shchetinin, V. M. Monakhov, V. V. Davydov, D. B. Elkonin, L. V. Zankov va boshqa olimlarning ishlari shaxsiy rivojlanish haqidagi xorijiy g'oyalar bilan hamohangdir[3,42]. Mazkur tushuncha bugungi kunda ko'plab amaliyotchilar tomonidan o'zlashtirilmoqda, yangi mazmun bilan boyitilmoqda hamda turli ta'limiy innovatsiyalarni o'z ichiga olmoqda.

O'zbekistonning turli hududlaridagi maktablarda xorijiy texnologiyalarni joriy etish tajribasi shuni ko'rsatdiki, ular ko'p jihatdan aholi mentaliteti, ijtimoiy-ta'limiy tajribasi va mavjud pedagogik sharoitlarga to'liq mos kelmaydi. Shu bois ular nazariy va mazmuniy jihatdan qayta ko'rib chiqilishi hamda ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqish asosida takomillashtirilishi zarur.

Mazkur masala bo'yicha nazariy ishlanmalar N. A. Alekseev, A. S. Belkin, L. S. Vygotsky, A. S. Granitskaya, V. V. Davydov, L. V. Zankov, E. F. Zeer, N. I. Chuprikova, D. B. Elkonin, I. S. Yakimanskaya kabi olimlarning ilmiy asarlarida o'z aksini topgan.[2,31]

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyalariga tayanuvchi turli innovatsion ta'lim muassasalarining pedagogik tajribalari mavjud. Jumladan, "Maktab-park" konsepsiyasi (M. A. Balaban), "Madaniyatlar dialogi maktabi" (V. S. Bibler, S. Yu. Kurganov), "Rus maktabi" (I. F. Goncharov, L. N. Pogodina), "O'zini o'zi belgilash maktabi" (A. N. Tubelsky), "Moslashtiruvchi pedagogika maktabi" (E. A. Yamburg, B. A. Broyde) kabi loyihalar shular jumlasidandir.[4,26]

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Bugungi sharoitda pedagogik jarayonni tashkil etishning moslashuvchan modellariga o'tish tendensiyasi kuzatilmoqda. Bunday yondashuv o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan, variativ, korreksion xarakterga ega va ko'proq motivatsiyalangan bo'ladi. Shu munosabat bilan mazkur talab va ehtiyojlarga mos keluvchi ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda. Ana shunday texnologiyalar qatoriga shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar kiradi.

Mazkur texnologiyalar avvalo subyekt-subyekt munosabatiga asoslangan ta'limni ustuvor deb biladi. Shuningdek, ular shaxsiy o'sishni diagnostika qilish, vaziyatli loyihalash, o'yinli modellashtirish hamda o'quv vazifalarini hayotiy muammolar kontekstiga kiritishni nazarda tutadi. Bularning barchasi shaxsning real, ijtimoiy va ta'limiy makonda rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Shaxsga yo'naltirilgan texnologiya o'z mohiyatiga ko'ra insonparvarlik falsafasi, psixologiyasi va pedagogikasining amaliy ifodasi hisoblanadi. Bu yondashuvda pedagog diqqat markazida yangi tajribani qabul qilishga ochiq, turli hayotiy vaziyatlarda ongli va mas'uliyatli tanlov qila oladigan, betakror va yaxlit bola shaxsi turadi. An'anaviy texnologiyalardagi kabi o'quvchiga tayyor bilim va ijtimoiy me'yorlarni formal tarzda yetkazishdan farqli o'laroq, bu yondashuvda aynan shaxsning har tomonlama rivojlanishi ta'lim va tarbiyaning bosh maqsadi sifatida e'tirof etiladi.

Shaxsga yo'naltirilgan texnologiya quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

antropotsentriklik;
insonparvarlik mohiyati;
psixoterapevtik yo'nalganlik;
asosiy maqsad — bolaning har tomonlama, erkin va ijodiy rivojlanishini ta'minlash.

Shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar doirasida quyidagi mustaqil yo'nalishlar ajratiladi:

gumanistik-shaxsiy texnologiyalar;
hamkorlik texnologiyalari;
erkin tarbiya texnologiyalari;
ezoterik texnologiyalar [1, 29-b.].

TAHLIL VA NATIJALAR

V. N. Tarasova ta'kidlaganidek, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning ta'limdagi asosiy vazifasi — insonning shakllanishiga ko'maklashish, ya'ni uning betakror individualligi, ma'naviyati va ijodiy salohiyatining rivojlanishini ta'minlashdir [3, 39-b.].

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning maqsadi — bolada o'zini ro'yobga chiqarish, o'zini rivojlantirish, moslashish, o'zini boshqarish, o'zini himoya qilish va o'zini tarbiyalash kabi mexanizmlarni shakllantirishdir. Bularning barchasi uning o'ziga xos shaxsiy qiyofasini qaror toptirish hamda insonlar, tabiat, madaniyat va sivilizatsiya bilan dialogik munosabatga kirishishi uchun zarur hisoblanadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim maqsadining mazkur talqinidan kelib chiqib, uning quyidagi asosiy funksiyalari ajratib ko'rsatiladi:

1. Gumanitar funksiyasi

Mazkur funksiya insonning o'z-o'zicha qadriyat ekanini tan olishga asoslanadi hamda uning jismoniy va axloqiy salomatligini ta'minlash, hayot mazmunini anglash, unda faol hayotiy pozitsiyani shakllantirish, shaxsiy erkinlikni ta'minlash va o'z salohiyatini maksimal darajada namoyon etish imkonini yaratishga xizmat qiladi.

2. Madaniyat yaratuvchi funksiyasi

Bu funksiya madaniyatni saqlash, avlodan-avlodga yetkazish, qayta ishlab chiqish va rivojlantirishni ta'lim vositasida amalga oshirishga yo'naltirilgan.

3. Ijtimoiylashtiruvchi funksiyasi

Mazkur funksiya shaxs tomonidan ijtimoiy tajribani o'zlashtirish va qayta tiklashni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bu tajriba insonning jamiyat hayotiga og'riqsiz va muvaffaqiyatli kirib borishi uchun zarur va yetarli hisoblanadi.

Ushbu funksiyalarni amalga oshirish buyruqbozlikka asoslangan ma'muriy-boshqaruv uslubi yoki o'qituvchining o'quvchiga nisbatan avtoritar munosabati sharoitida mumkin emas. Chunki bunday holatda o'quvchi pedagogik ta'sir obyekti sifatida qaraladi. Holbuki, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'qituvchidan mutlaqo boshqacha pedagogik pozitsiyani talab etadi.

Shaxsga yo 'naltirilgan ta' limda pedagogning asosiy pozitsiyasi:

Bolaga va uning kelajagiga optimistik yondashuv, ya'ni pedagog bola shaxsiy salohiyatining rivojlanish istiqbollari ko'ra olishi;

Bolani o'z o'quv faoliyatining subyekti sifatida qabul qilish, ya'ni uni majburlash orqali emas, balki uning xohishi, tanlovi va faolligi asosida ta'lim olishga qodir shaxs sifatida e'tirof etish;

Har bir bolaning ta'limdagi shaxsiy ma'nosi va qiziqishlariga tayangan holda ish olib borish, ularni aniqlash, qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishga ko'maklashish.

Shaxsga yo 'naltirilgan ta' lim mazmuni

M. I. Lukyanova ta'kidlaganidek, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim mazmuni insonning ekzistensial ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan. Ya'ni, bu ehtiyojlar insonning borliqdagi ma'nosi, shaxsiy mavjudligi, erkinligi, o'zini erkin tanlashi, dunyoqarashi, hayotiy pozitsiyasi, xatti-harakatlari, mustaqilligi, shaxsiy mas'uliyati, o'zini rivojlantirishi, o'zini ro'yobga chiqarishi, o'z taqdirini belgilashi va ijodkorligi bilan chambarchas bog'liqdir [2, 6-b.].

Shunga muvofiq, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim mazmuni quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga olishi lozim:

1. Aksiologik komponent

Mazkur komponentning asosiy maqsadi o'quvchilarni qadriyatlar olamiga olib kirish va ularga shaxsiy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlar tizimini tanlashda yordam berishdan iboratdir.

2. Kognitiv komponent

Bu komponent o'quvchilarni inson, madaniyat, tarix, tabiat va noosfera haqidagi ilmiy bilimlar bilan ta'minlaydi. Mazkur bilimlar shaxsning ma'naviy rivojlanishi uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi.

3. Faoliyatli-ijodiy komponent

Ushbu komponent o'quvchilarda turli faoliyat usullarini egallash, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish va mustaqil fikrlashni shakllantirishga qaratilgan.

4. Shaxsiy komponent

Mazkur komponent o'z-o'zini anglash, reflektiv qobiliyatlarni rivojlantirish, o'zini boshqarish, o'zini takomillashtirish, o'zini belgilash usullarini egallash hamda hayotiy pozitsiyani shakllantirishni ta'minlaydi.

Shunday qilib, ta'lim jarayonidagi o'zgarishlar faqatgina o'sha holatdagina shaxsga yo'naltirilgan deb e'tirof etilishi mumkin, agar ularda "shaxsiy o'lchov" ustuvor ahamiyat kasb etsa. Ya'ni, bunda ta'lim jarayonining o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi bilan bevosita bog'liq jihatlari hamda ta'lim jarayonining boshqa ishtirokchilarining shaxsiy kamoloti asosiy mezon sifatida qaraladi.

Demak, ta'lim mazmuni va ta'lim jarayonini tashkil etishdagi o'zgarishlar avvalo o'quvchilar hamda ta'lim jarayonining boshqa ishtirokchilarining shaxsiy rivojlanishiga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bolaning shaxsini markazga qo'yadi, maktab ta'lim tizimining barcha komponentlari uning rivojlanishi uchun qulay, nizosiz va xavfsiz muhitni ta'minlashga yo'naltiriladi hamda tabiiy salohiyatini ro'yobga chiqarish maqsad qilib qo'yiladi.

Pedagogik faoliyatning metodologik yo'nalishi sifatida o'zaro bog'langan tushunchalar, g'oyalar va harakat usullariga tayangan holda bolaning o'zini anglash, shakllantirish va ro'yobga chiqarish jarayonlarini ta'minlash va qo'llab-quvvatlash imkonini beradi hamda uning betakror individualligini rivojlantiradi.

Asosiy maqsadi — o'quvchining shaxsini har tomonlama rivojlantirish, ya'ni uning intellektual, emotsional-irodali va qadriyat-motivatsion komponentlarini kompleks va muvozanatli shakllantirishdan iboratdir.

Shunday qilib, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv ta'lim tizimining barcha komponentlariga ta'sir ko'rsatadi (o'quv va tarbiyaviy maqsadlar, ta'lim mazmuni, metod va usullar, ta'lim texnologiyalari), shu orqali o'quvchiga qulay, rivojlantiruvchi va tarbiyalovchi muhit yaratishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. M.Juraev, Pedagogik texnologiyalar va ta'lim jarayonini tashkil etish. Toshkent: Ilm ziyo, – 2020.
2. S.Turdiyev, Innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya, – 2018.
3. D.Abdullaeva, Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim: nazariyasi va amaliyoti. Samarqand: Ma'rifat, – 2021.
4. A. Zunnunov, Pedagogika nazariyasi. –Toshkent: Fan, 2018.
5. B. Xodjayev, Ta'lim metodologiyasi. –Toshkent, 2017.